

ELEKTRONINIO BALSAVIMO YPATUMAI IR ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Zita Urbelienė, Vita Juknevičienė

Šiaulių universitetas, Socialinių mokslų fakultetas

Įvadas

Rinkimai yra viena svarbiausių moderniosios atstovaujamosios demokratijos institucijų – jie sudaro galimybę piliečiams netiesiogiai per savo išrinktus atstovus dalyvauti valstybės valdyme. Vienas iš šiuo metu populiariausių siūlymų, kaip spręsti mažėjančio dalyvavimo rinkimuose problemą – elektroninio balsavimo idėja. Lietuvoje šios idėjos populiariosi jau yra surinkę daugiau nei 14 000 gyventojų parašų po elektronine peticija, reikalaujančia įtvirtinti balsavimą internetu kaip papildomą balsavimo rinkimuose būdą.

Pasak P. E. Agre, „demokratijos plėtrai svarbiausios tos žmonių bendravimo formos, kurios padeda bendruomenės nariams įsitraukti į kolektyvinio pažinimo procesus – dalytis patirtimi, puoselėti kolektyvinę atmintį, spręsti konfliktus, ugdyti solidarumą“ (Skėrytė, 2007, p. 4). Svarbiausia demokratijos vertybė, šio autoriaus teigimu, ir yra tokių galimybių užtikrinimas. Kiekviena technologija pilietiško atžvilgiu yra tiek reikšminga, kiek padeda jį ugdyti. „Elektroninio balsavimo šalininkų ir oponentų nesutarimas kyla iš bandymo keisti tradicijas: balsavimas – antikinių laikų demokratinė piliečių valios išraiška, o internetas – tik ketvirtą dešimtmetį bepradedanti skaičiuoti technologija“ (Kumpikevičiūtė, 2007). „IT teikia didelių galimybių valdymui tobulinti, siekiant pasinaudoti šiomis galimybėmis, būtina išspręsti kai kurias „klasikines“ valdymo dilemas. Tam būtini gilesni kultūros, požiūrio ir vertybių pokyčiai, kuriems reikia laiko, ir jie turi įvykti ne tik valdžioje, bet ir visuomenėje. Taigi, nepaisant technologijų „modernumo“, vis dar tinka senas posakis, kad kuo pokyčių nuojauta akivaizdesnė, tuo labiau susiduriama su tais pačiais – „klasikiniais“ valdymo klausimais“ (Barcevičius, 2006, p. 85).

Pasaulyje elektroninis balsavimas bandomas, diegiamas ir veikia vietos savivaldos arba nacionalinių rinkimų lygmeniu (Šveicarijoje, Katalonijoje, Ispanijoje, Austrijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Brazilijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Filipinuose, Havajuose ir t. t.). Remiantis sėkminga Estijos ir kitų šalių patirtimi, buvo nuspręsta įgyvendinti balsavimo internetu būdą Lietuvoje (Venčkauskas, 2003, p. 15). Lietuvoje šia tema plačiai diskutuojama, atliktos kelios elektroninio balsavimo galimybių studijos. Temos *aktualumas* motyvuojamas tuo, kad

šiuo metu Lietuvos valstybėje vis dar vyksta pradinis elektroninio balsavimo idėjos formavimo ir pritaikymo procesas, reikalaujantis išsamios kitų valstybių patirties analizės ir savo specifikos išskyrimo. Vadinasi, būtina suformuoti Lietuvos elektroninio balsavimo pirmines nuostatas.

Tikslas – užsienio valstybių patirties analizės kontekste atskleisti elektroninio balsavimo įgyvendinimo galimybes Lietuvoje, įvertinant informacinių technologijų įtaką viešajam administravimui.

Straipsniui keliami šie **uždaviniai**:

- Atskleisti informacinių technologijų įtakos valdymui aspektus.
- Išanalizuoti elektroninių rinkimų raidos bruožus.
- Pateikti užsienio valstybių patirties, įgyvendinant elektorinio balsavimo modelį, analizę.
- Atskleisti Lietuvos elektroninio balsavimo galimybes ir ypatumus, remiantis elektroninio balsavimo galimybių studijomis.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, teisės aktų, dokumentų ir statistinių duomenų analizė, sisteminimas ir aprašomasis metodas.

Informacinių technologijų vaidmuo viešajame administravime

Elektroninės valdžios kūrimo idėjos neatsiejamos nuo daugelyje šalių įgyvendinamų pastangų modernizuoti viešąjį sektorių. Valdžios institucijos savo veiklas papildė informacinių technologijų dimensija. „Elektroninė valdžia – tai valstybės ir savivaldos institucijų reguliuojamas visuomenės santykių plėtros reiškinys, kurio tikslas – didinti vykdomosios valdžios sprendimų priėmimo skaidrumą, kokybiškiau ir efektyviau teikti visuomenei, verslo subjektams ir institucijoms viešąsias paslaugas ir informaciją, panaudojant tam informacinių technologijų teikiamas galimybes“ (Domarkas, Lukoševičienė, 2006). Efektyvesnis valdymas, geresnė paslaugų kokybė už mažesnę kainą – tokia yra pamatinė elektroninių viešojo sektoriaus paslaugų ir elektroninės vyriausybės idėja. Administravimas, paremtas elektroniniais procesais, tampa greitesnis, patogesnis vartotojams (įmonėms, gyventojams) ir pigesnis. Valdžios įstaigų tinklalapių turinys lemia elektroninės valdžios efektyvumą, demokrati-

jos plėtojimą. Šių permainų procesai gerokai daro įtaką ir vyriausybės veiklai. Vyriausybė turėtų būti atviresnė demokratinei kontrolei ir atskaitingumui. Naujos technologijos veikia ir patį valdymą, keičiasi ryšiai tarp visų dalyvaujančių šalių – tarp paslaugų tiekėjų ir pramonės, tarp valstybinio ir privataus sektoriaus ir tarp vyriausybės bei piliečio.

Siekiant suprasti informacinių technologijų įtaką viešajam administravimui, būtina aptarti elektroninės valdžios paslaugų teikimo ypatybes kai kuriose toje srityje pirmaujančiose šalyse.

Elektroninė vyriausybė – svarbiausia *Didžiosios Britanijos* vyriausybės strategija, valstybinio sektoriaus paslaugoms informacijos amžiuje plėtoti. Strategija paremta keturiais pagrindiniais principais:

1. Kurti viešąsias paslaugas pagal piliečių poreikius.
2. Padaryti vyriausybę ir jos paslaugas labiau prieinamas.
3. Socialinio įtraukimo principas.
4. Efektyvesnis informacijos naudojimas (Petrauskas, 2001, p. 38).

Jungtinės Amerikos Valstijos jau daug metų neužleidžia lyderio pozicijos, taikydamos informacines technologijas versle, valdyme bei privačiame sektoriuje. 2002 metų pabaigoje Jungtinės Amerikos Valstijos Prezidentas E-valdžios strategijoje ragino valdžios institucijas dirbti kartu ir akcentavo, kad sėkmę galima pasiekti dirbant komandoje. Visas dėmesys turi būti nukreiptas Amerikos piliečių, o ne atskirų institucijų poreikiams tenkinti. Elektroninė valdžia suprantama ne vien tik kaip elektroninių dokumentų formų sudėjimas internete. Informacinių technologijų panaudojimas ir informacija turi būti teikiama visoms visuomenės grupėms. Kad institucijose būtų taikomi bendri veiklos principai, sudaroma vadinamoji Federalinė įstaigų architektūra. „Architektūros esmė – sukurti bendrus institucijos darbui reikalingus veiklos procesus. Toks principas leis institucijoms sutelkti visą dėmesį į joms būdingų paslaugų teikimą, o ne į įvairius su tiesiogine veikla nesusijusius procesus. Už tokios architektūros parengimą ir priežiūrą atsakinga tam įsteigta nauja Federalinė įstaigų architektūros agentūra“ (Domarkas, Lukoševičienė, 2006).

Vokietijos mieste Hanoveryje vykusioje didžiausioje pasaulyje informacinių technologijų ir komunikacijų parodoje „CeBIT 2008“ vienas iš „Microsoft“ vadovų – S. Balmer – teigė, kad iki 2015 metų technologijos pažengs taip toli, kad iš esmės pakeis tiek asmeninį, tiek visuomeninį daugelio žmonių gyvenimą. „Netolimoje ateityje į elektroninę erdvę bus perkelta absoliučiai visa per žmonijos istoriją sukaupta ir dabar nuolat kaupiama informaci-

ja. Mobilųjų technologijų ir interneto plėtra prie jos leis priėti bet kuriam žmogui bet kurioje pasaulio vietoje“ (Agafanov, 2007). Analizuojant informacinių technologijų įtaką viešajame sektoriuje, labiausiai sudomino Berlyne veikianči „Siemens“ elektroninės vyriausybės laboratorija, modeliuojanti elektroninio viešojo sektoriaus paslaugų scenarijus. Laboratorijoje sutelktas „Siemens“ patyrimas, kuriant informacijos ir saugumo technologijas, standartus, konkrečias valdymo programas valstybinėms institucijoms.

Visoje Europoje ministerijoms, valstybinėms įstaigoms, savivaldybėms padedama realizuoti elektroninio viešojo sektoriaus sumanymus. Įgyvendinant projektus, labai svarbi technologijos pritaikymo proceso dalis yra testavimas. Testavimas leidžia sėkmingiau pertvarkyti viešojo sektoriaus organizacijos veiklos procesus, paskirstyti išteklius, diegiant reikiamas technologijas. „Kiekviena šalis turi savitą valdymo struktūrą ir savas institucijas – lyderes elektroninių paslaugų, vienam projektui įgyvendinti tenka panaudoti kitose institucijose išmėgintus sprendimus, unikalias idėjas prieš tai išmėginus laboratorijoje“ (CeBIT, 2008). Vyriausybių ar viešojo sektoriaus organizacijų, nusprendusių modernizuoti visą viešųjų paslaugų administravimą, lūkesčiai būna nepaprastai dideli. Tačiau laboratorijoje galima pasitikrinti, kiek naudos duos šių naujovių įdiegimas, koks paslaugų efektyvumas, kiek ir kokių reikės technologinių išteklių. Galima sužinoti, ar investicijos atsipirks ir ką vyriausybė turi daryti, kad jos atsipirktų greičiau. Laboratorijoje gauti duomenys, vykdant sistemų testavimus ir imituojuant skirtingus scenarijus, įgauna neįkainojamą vertę, padeda išvengti klaidų, diegiant sistemą jau realybėje – tikroje ministerijoje ar valstybinėje institucijoje.

Informacinės visuomenės kūrimas *Europos Sąjungoje* tapo vienu iš pagrindinių prioritetų. ES Komisija pakvietė šalis nares politiškai įsipareigoti bendradarbiauti Europos lygmenyje, apimant tiek privatų, tiek ir viešąjį sektorius, kad būtų pagreitintas elektroninės valdžios sukūrimas ir jos vystymasis.

ES Komisija išskyrė keturis lygmenis:

1. *Informacija*. Internetiniame puslapyje pateikiama informacija, reikalinga paslaugai gauti.
2. *Vienpusė sąveika*. Viešai prieinama interneto svetainė teikia galimybių gauti reikalingo dokumento formas, kurias galima pateikti į atitinkamas institucijas ne elektroniniu būdu.
3. *Abipusė sąveika*. Interneto svetainėje suteikiama galimybė užpildyti paslaugai gauti reikalingas formas ir jas perduoti elektroniniu būdu (tam būtina asmens autentifikavimo sistema).
4. *Visiškai elektroninis aptarnavimas*. Tai galimybė gauti visas paslaugas elektroniniu būdu, nenau-

dojant jokių popierinių variantų (Domarkas, Lukoševičienė, 2006).

Lietuvos patirtis, diegiant informacines technologijas į valstybės valdymo bei administravimo procesus, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, ypač Skandinavijos šalims, nedidelė. Tai lemia įvairūs faktoriai: elektroninių priemonių taikymas valstybės valdymui yra naujas procesas, informacinių technologijų paplitimo lygis ir kompiuterinis raštingumas Lietuvoje gana žemas. Lietuvoje, nepaisant to, kad valdžios atstovai šią sritį irgi vadina prioritete, galimybės naudotis e-valdžios paslaugomis vis dar palyginti ribotos. „Jungtinių Amerikos Valstijų Brauno universiteto šiemet paskelbti tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuva pagal e-valdymo kokybę (t. y. valstybės institucijų veikloje diegiamas viešajai politikai ir demokratiniams procesams tobulinti skirtas informacijos ir ryšio technologijas) užima tik 114 vietą iš 198 reitinguotų pasaulio valstybių“ (Skėrytė, 2007). Nepaisant šių priežasčių, Lietuvoje egzistuoja pakankamai stiprios teisinės-politinės iniciatyvos elektronei erdvei kurti, viešosioms paslaugoms remti, valstybės valdymui ir atskiroms administravimo sritims modernizuoti. „Lietuva siekia, kad į elektronei erdvę 2008 metais būtų perkelta 90 proc. valstybės institucijų teikiamų pagrindinių viešųjų paslaugų“ (E-valdžia, 2006). Tikimasi, kad viešojo ir privataus sektoriaus santykiai, organizacijos kontrolė, atsakomybės pasiskirstymas tarp organizacijų, bendradarbiavimas, pritaikant informacines techno-

logijas, padės didinti valdymo efektyvumą. Ypač tai pabrėžiama kalbant apie e-verslo metodų taikymą.

Elektroninių rinkimų raida

„E-demokratija siaurąja prasme arba elektroninis balsavimas yra nauji terminai, kuriais siekiama apibūdinti informacinių technologijų ir elektronei erdvės išplėtimą į svarbiausią kiekvienos demokratinės valstybės institutą – rinkimus. Elektroniniai rinkimai plačiąja prasme yra apibrėžiami kaip bet kokio tipo balsavimas, į kurį yra įtraukiamos elektronei priemonės“ (Kiškis, Kraujelytė, 2005, p. 8). Elektronei balsavimas dažnai laikomas priemone, kuria galima užtikrinti visų piliečių dalyvavimą valdant valstybę ir priimant sprendimus bei patobulinti egzistuojančias demokratijos formas tiesioginio piliečių įtraukimo požiūriu.

Elektronei balsavimu laikomos įvairios balsavimo formos, kai balsuojama šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis. Egzistuoja įvairūs e-balsavimo būdai, pradedant nuo elektroninių balsavimo mašinų, įrengtų balsavimo apylinkėse, iki nuotolinio balsavimo, kai rinkėjas atiduoda balsą internetu arba mobiliuoju telefonu. A. Ramonaitės ir kt. (2008) E-demokratinė tyrimų studijoje nurodomi trys pagrindiniai elektronei balsavimo įgyvendinimo būdai: 1) balsavimas prižiūrimoje balsavimo apylinkėje, naudojant elektronei įrangą, 2) balsavimas neprižiūrimose elektronei kabinose, kurios gali būti įrengtos, pvz., viešojoje erdvėje; 3) nuotolinis elektronei balsavimas, kai balsuojama namuose ar darbe, naudojantis rinkėjo įranga (1 lentelė).

1 lentelė. *Balsavimo būdai*

<i>Aplinka</i>	<i>Kontroliuojama</i>	<i>Nekontroliuojama</i>	
<i>Būdas</i>			
<i>Popierinis</i>	<i>Balsavimas apylinkėje</i>	<i>Balsavimas paštu</i>	
<i>Elektronei</i>	<i>Autonominės elektronei balsų skaičiavimo mašinos</i>	<i>Nuotolinis elektronei balsavimas (kompiuteriu, mobiliu telefonu)</i>	<i>Reikalingos balsų skaičiavimo mašinos</i>
	<i>Į tinklą sujungtos elektronei balsavimo mašinos</i>		
	<i>Elektronei balsavimas į tinklą sujungtose kabinose</i>		

Šaltinis: Krimmer R., 2006, Overview. In Krimmer, R. (ed). *Electronic Voting in Europe*. P. 10.

1955 metais E. Fromm aprašė susitikimą, kuriame asmenys, pasinaudoję techniniais įrenginiais, galėjo pareikšti nuomonę apie tam tikrus susitikime svarstytus klausimus. „Elektronei balsavimu taip pat vadinamas balsavimas, kai elektronei priemonės naudojamos balsų skaičiavimui, pavyzdžiui, naudojant perfokortos arba optinius skenerius“ (Ramonaitė ir kt., 2008, p. 9).

Pirmoji sistema, kuri buvo panaši į kompiuterinę elektronei balsavimo sistemą, sukurta 1970 metais. M. Turoff šią savo sistemą *EMISARI* (Emergency Management Information System and Reference

Index) skiria kompiuterinėms konferencijoms. Sistema leidžia vartotojams bendrauti jiems aktualiais klausimais, o taip pat ir balsuoti. 1971 metais R. Buckminster Fuller kalbėjo, kad idealiame demokratiname pasaulyje turėtų būti „elektrifikuoti rinkimai“. Tais pačiais metais T. Ohlin aprašė sistemą, kurioje numatoma, kad kiekvienai namai turės prie visuotinio tinklo prijungtą terminalą, kuriuo žmonės galės aktyviai priimti sprendimus, susijusius su valstybės valdymu (Rupp, 2004). Tokios buvo žmonių vizijos, kurios, laikui bėgant, tapo realybe.

1973 metais N. Crosby iš Minesotos valstijos (JAV) organizavo „piliečių kolegiją“, kurios tikslas buvo bendrauti ir aptarinėti vis labiau kompiuterizuotą administracinį aparatą. 1974 metais V. Campbell San Chose valstijoje (JAV) organizavo regiono piliečių dalyvavimo projektą „Televoters“. Dalyviai galėjo balsuoti įrenginiais, sujungtais telefoninėmis sistemomis. 1981 metais Havajų universiteto mokslininkai T. Becker ir C. Slaton pirmieji paminėjo terminą „teledemokratija“, o nuo 1978 metų organizavo keletą „telebalsavimo“ projektų, kuriuose dalyvavo šimtai žmonių (Rupp, 2004).

XX amžiaus 9 dešimtmečio viduryje atsiradęs visuotinis interneto tinklas tapo labai reikšmingas žmonėms. Tuo metu politinės partijos ir vyriausybės pradėjo aiškiai suvokti, kad tai gali turėti didelę įtaką politiniams rinkimams. Pasaulyje buvo pradėta daug projektų, susijusių su elektroniniais rinkimais. Savo populiarumo viršūnę internetinės elektroninės balsavimo sistemos pasiekė 2001 metais (Kumpikevičiūtė, 2007).

JAV Reformatų partija 1996 metais tapo pirmąja partija, kuri prezidento rinkimams panaudojo internetinį balsavimą. Tuomet internetu balsavo apie 2000 rinkėjų (Rupp, 2004).

1998 metais galimybę balsuoti elektroniniu būdu turėjo Brazilijos gyventojai. Brazilijos gyventojų populiacijoje, kurią sudaro 60 milijonų žmonių, tokį balsavimo būdą pasirinko 57% rinkėjų. Brazilijai skirta balsavimų technologija buvo sukurta Prancūzijos kompanijos „Bull“.

1999 metais Europos Parlamento rinkimuose Prancūzijoje septynios apskritys išbandė elektroninių balsavimų galimybę. 2000 metais Prancūzijos Brest mieste vykusiame referendume rinkėjai galėjo pasinaudoti internetinio balsavimo teikiamais pranašumais. Rinkimų apylinkėse buvo pastatytos ir urnos biuleteniams, ir kompiuteriai, 35% rinkėjų nusprendė išbandyti internetinį balsavimą.

Pasaulyje žinoma ir ne itin sėkmingai organizuotų elektroninių rinkimų pavydžių. Elektroninio balsavimo elektroninėmis balsavimo mašinomis, sistemos nacionaliniu mastu XX a. dešimtajame dešimtmetyje pirmiausia pradėtos vartoti Belgijoje, Olandijoje. Balsavimas elektroninėmis mašinomis taikomas Brazilijoje, Jungtinėse Amerikos valstijose, Venesueloje ir kitose šalyse. Tačiau dėl įvairių su elektroninio balsavimo mašinomis susijusių problemų šio būdo kai kurios šalys atsisakė. Tose šalyse buvo suformuotos specialios darbo grupės, kurios vertino internetinio balsavimo įvedimo galimybes. Išsakytos išvados dėl internetinio balsavimo įvedimo perspektyvų buvo gana pesimistinės (Ramonaitė ir kt., 2008, p. 10).

Šiuo metu daug šalių atlieka elektroninių sistemų bandymus. Tai nebūtinai yra sistemos, parem-

tos interneto technologijų teikiamais pranašumais, gali būti ir paprastos elektroninės balsadėžės. Tokios sistemos ateityje gali tapti vienintele rinkimams vartojama sistema, nes jomis bus daug paprasčiau naudotis nei popieriniais balsavimo biuleteniais, sumažės laiko ir žmogiškųjų resursų sąnaudos, skaičiuojant balsavimo rezultatus.

Identifikuojant galimybes, svarbu atskleisti įvairių valstybių patirtį, būtina analizuoti konkrečius veiksmus e-demokratijos įgyvendinimo procese, įvedant elektorininius rinkimus.

Elektroninio balsavimo įgyvendinimo galimybės, remiantis kitų šalių patirtimi

A. Venčkausko (2003, p. 15) teigimu, pasaulyje elektroninis balsavimas bandomas, diegiamas ar veikia vietos savivaldos arba nacionalinių rinkimų lygmeniu (Šveicarijoje, Katalonijoje, Ispanijoje, Austrijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Brazilijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Filipinuose, Havajuose ir t. t.).

Brazilijoje rinkimus prižiūri organizacija – Vyriausiasis Rinkimų Teismas (toliau – VRT). 1985 metais Nacionalinis Brazilijos Kongresas priėmė įstatymą apie Brazilijos rinkėjų registravimo procedūros suvienodinimą, naudojant kompiuterius. 1995 m. Kongresas patvirtino VRT rengtą įstatymą, kurio priėmimas leido rinkimams taikyti elektronines balsavimo mašinas bei reguliuoti šių technologijų naudojimą. VRT nusprendė, kad rinkimams bus naudojami tiesioginio balsavimo elektroniniai įrenginiai, kuriuose rinkėjas registruosis pats. Šie elektroniniai įrenginiai buvo pavadinti „Urna Eletronica“. 1996 metais vykusiuose rinkimuose vienas trečdalis Brazilijos piliečių, turinčių rinkimų teisę, pasinaudojo elektroninėmis balsadėžėmis, o 2000 metais – visi Brazilijos rinkėjai (Filho, 2000). 2000 metais pasirodė balsavimo mašina UE2000, kuri vartojama rinkimams vykdyti ir dabar.

Šiuo metu VRT testuoja naują balsavimo mašiną, kurios veikimas paremtas rinkėjų pirštų atspaudų atpažinimu. Šią sistemą planuojama taikyti 2012 metų rinkimuose (Filho, 2000).

Lietuvoje tokios balsavimo sistemos įdiegimas būtų nepriimtinas visuomenei. Kiltų daug neaiškumų, ypač vyresnio amžiaus žmonėms. Reikalingas visapusiškas informacijos apie sistemos veikimą prieinamumas.

2000 metais **Austrijoje** buvo pradėtas projektas elektroninio balsavimo sistemai sukurti: mokslininkams buvo pavesta ištirti kriptografinius algoritmus ir šifravimo sistemą. Pradiniame projekto etape mokslininkai nustatė elementus, kurie buvo pritaikyti Studentų sąjungos ir Austrijos prekybos rūmų elektroniniams rinkimams. 2001 m. Austrijos parlamentas

priėmė įstatymų pataisas, leidusias naudoti elektroninio balsavimo sistemą rinkimuose (Heindl, 2004). Vienos miestas – pirmasis projekto rėmėjas, kurio dotacijos buvo skirtos elektroninio balsavimo sistemos prototipui kurti: rinkėjo identifikavimas ir autorizavimas elektroninio balsavimo kortelei gauti, kuri vėliau gali būti panaudota balsuojant rinkimų dieną. 2002 m. buvo išleista pirmoji elektroninio balsavimo sistemos prototipo aprašomoji dokumentacija, kurią galėjo atsisiųsti visi norintys. Pirmieji bandomieji rinkimai bei balsavimo sistemos vartojimo tinkamumo testas buvo parengti 2003 m. ir išbandyti fokusuotoje grupėje. Projekto komanda sukūrė Austrijos informacinėje visuomenėje darbo grupę „E-Demokratija“. Interneto svetainė <www.e-voting.at> buvo sukurta kaip diskusijų forumas, siekiant išsiaiškinti požiūrį į e-demokratiją Austrijoje. Pradėta pirma tarptautinė bendradarbiavimo kampanija, kurioje dalyvavo Šveicarijos Federalinė Kanceliarija. 2003 m. buvo pristatytas antrasis elektroninio balsavimo sistemos prototipas, kurio kūrime dalyvavo rinkimų komitetas, nagrinėjęs galimybę rinkėjams identifikuoti ir autentifikuoti nacionalines asmens tapatybės korteles (Savicka, 2007). Šis prototipas buvo panaudotas 2003 m. gegužės mėn. per bandomuosius rinkimus lygiagrečiai su Studentų sąjungos rinkimais Vienos universitete (elektroninių kortelių gavimas 2003 m. gegužės 1–19 d., balsavimas 2003 m. gegužės mėn. 20–22 d.). Rinkimuose dalyvavo 978 studentai. 410 studentų gavo elektroninių rinkimų korteles. 355 studentai pasinaudojo elektroninio balsavimo sistema. Balsavimo rezultatai parodė, kad rinkėjų aktyvumas, naudojantis popieriniais biuleteniais buvo 26%, o rinkėjų, pasinaudojusių elektroninio balsavimo sistema, aktyvumas siekė 36%.

Remiantis Austrijos projektais diegiant elektroninio balsavimo sistemas, galima teigti, kad procesas vystosi palaipsniui, įgydamas pagreitį. Svarią nuomonę išsako mokslininkai, tik vėliau elektroninio balsavimo sistemos pritaikomos rinkimuose. Daug dėmesio skiriama testavimui. Austrija pirmąją tarp šalių, kurios naudojasi Berlyne veikiančios „Siemens“ elektroninės vyriausybės laboratorijos paslaugomis, kur modeliuojami elektroninio viešojo sektoriaus paslaugų scenarijai. Elektroniniams balsavimui, prieš įgyvendinant projektus valstybiniu lygiu, skiriamas ypatingas dėmesys. Lietuva, diegdama elektroninio balsavimo sistemą, turėtų pasimokyti iš Austrijos nuoseklumo, gebėjimo naudotis moksliniais tyrimais bei skirti didesnę reikšmę testavimui.

Šveicarijoje terminas „e-balsavimas“ suprantamas kaip nuotolinis elektroninis balsavimas internetu, trumpąja žinute (SMS) arba kitu būdu, kur reikalingas elektroninis duomenų perdavimas.

Šveicarijos Federalinė kanceliarija kartu su trimis Kantonais nuo 2003 m. atliko keletą bandymų,

kurių pagrindinis tikslas – ištirti nuotolinių elektroninių balsavimų galimybę. Remiantis teisine baze, o taip pat vadovaujantis Europos Ministrų Tarybos rekomendacijomis, buvo atlikti penki bandymai nacionaliniuose referendumuose 2004 m. ir 2005 m. Bandymais siekta ištirti skirtingus aspektus: 1) ar e-balsavimas padidins rinkėjų aktyvumą, 2) kokios yra saugumo grėsmės, 3) ar e-balsavimai yra ekonomiškai naudingi. Bandymai parodė, kad e-balsavimas Šveicarijoje yra galimas (Braun, 2006, p. 27).

Įgyvendinant bandomuosius elektrinius balsavimus, daug dėmesio skirta Europos Sąjungos Rekomendacijai (2004)¹¹ „Dėl teisinių, operacinių ir techninių normų, taikomų rinkimams elektriniu būdu“. Rekomendacijos tikslas – pasiekti, kad elektroninis balsavimas būtų toks pat patikimas ir saugus, kaip įprastinis, kad būtų gerbiami visi demokratinio balsavimo principai, ypač kad būtų neutralūs technologijoms. Šioms nuostatomis visiškai pritariama ir Šveicarijoje (Braun, 2006, p. 28).

Tačiau elektroninio balsavimo sistemos saugumo garantija kelia jos kainą. 2002 m. Federalinės Tarybos pranešime minėta, kad elektroninės balsavimo sistemos įdiegimas nacionaliniu mastu ir jos palaikymas per 10 metų kainuos nuo 400 iki 620 milijonų Šveicarijos frankų (1 Šveicarijos frankas = 2,1740 Lietuvos lito) (Braun, 2006, p. 35).

Lietuvoje taip pat pripažįstami elektroninio balsavimo sistemos saugumo ir slaptumo kriterijai. Taigi, remiantis Šveicarijos patirtimi, galima suprasti, kad ši naujovė kainuotų tikrai nemažą sumą.

Estija yra vadinama e-valdžios ir e-demokratijos „pioniere“. Naujausių technologijų taikymas įvairioms teikiamoms paslaugų rūšims Estijoje labai paplitęs. Tai sąlygoja didelė šiuolaikinių technologijų skvarba į kasdieninį gyvenimą. Apie 50% Estijos namų ūkių turi asmeninius kompiuterius ir daugiau negu 80% šių namų ūkių turi interneto ryšį. Be to, Estijoje 100 tūkst. gyventojų tenka apie 55 viešojo interneto prieigos taškus, o visos šalies mokyklos prijungtos prie pasaulinio interneto voratinklio (Agafanov, 2007, p. 26).

Politisinis susitarimas dėl elektroninio balsavimo įvedimo Estijoje buvo priimtas 2002 m. Teisinis pamatas elektroniniam balsavimui padėtas 2002 m. priėmus Savivaldos rinkimų įstatymą, kuris suteikė teisę rinkėjams iš anksto balsuoti internetu Vyriausiosios rinkimų komisijos tinklapyje. Vyriausiajai rinkimų komisijai pateikus internetinio balsavimo įgyvendinimo techninį sprendimą, 2005 m. gegužės mėn. priimtas Savivaldos rinkimų įstatymo pakeitimas, kuriuo įtvirtinta rinkėjo teisė keisti savo elektroninį balsą arba balsuojant iš naujo internetu, arba rinkimų apylinkėje rinkimų dieną, taip siekiant užtikrinti balsavimo laisvę.

Elektroninis balsavimas Estijos savivaldybių rinkimuose prasidėjo 2005 m. spalio 10 d. ir pasibaigė spalio 12 d. Per visą elektroninio balsavimo laiką šia galimybe pasinaudojo apie 2% rinkėjų. Tyrimas parodė, jog dalis asmenų, balsavusių elektroniniu būdu, tikrai nedalyvautų rinkimuose: 4,9% balsavusiųjų elektroniniu būdu pareiškė, jog jie visai nebalsuotų, jei nebūtų elektroninio balsavimo; 13,6% respondentų atsakė, kad greičiausiai nebalsuotų, jeigu nebūtų suteikta galimybė balsuoti internetu. 2007 m. balandžio mėn. Parlamento rinkimuose internetu balsavo 30 275 rinkėjas. Iš viso balsuotojai internetu sudarė 3,4 registruotų ir 5,4% rinkimuose dalyvavusių rinkėjų.

Estijoje elektroninio balsavimo sistema buvo populiari tarp rinkėjų balsavimo internetu pradžioje ir pabaigoje. Dauguma rinkėjų pasinaudojo elektroninio balsavimo sistema namuose (tyrimo duomenimis apie 54,5%); 36,6% darbo vietose; 3,6% pas draugus arba interneto kavinėse; 3,2% viešojo interneto prieigos taškuose, 1,9% bankuose (Agafanov, 2007, p. 22).

Internetinis balsavimas Estijoje pripažintas kaip sėkmingas. OSCE/ODIHR ataskaitoje teigiama, kad rinkimų administravimas vyko skaidriai, pripažįstama, kad Estijos vyriausioji rinkimų komisija padėjo nemažai pastangų rizikai minimizuoti ir saugumui užtikinti. Tačiau ataskaitoje taip pat nurodoma, jog testavimo ir auditavimo mastas galėjo būti platesnis, perspėjama dėl galimų pavojų, kai balsuotojų internetu skaičius išaugs. Ataskaitoje pateikiama rekomendacijų, kaip didinti internetinio balsavimo saugumą ir prieinamumą. Be to, teigiama: „kol probleminiai internetinio balsavimo aspektai, išryškinti šioje ataskaitoje, nebus efektyviai išspręsti, valdžia turėtų kruopščiai iš naujo apsvarstyti, ar internetinis balsavimas turėtų būti plačiai prieinamas kaip balsavimo metodas, ar jis turėtų būti naudojamas tik ribotai, ar jo iš viso atsisakyti“ (OSCE, 2007, p. 20).

Politologai ir politikos apžvalgininkai pastebi, jog rinkiminės kampanijos *Lietuvoje* virsta propagandinėmis viešųjų ryšių akcijomis be aiškios idėjų, vertybių ir programinių nuostatų kovos. Tai lemia silpna partijų ideologinė tapatybė, menkas partijų narių politinis išprusimas, savo partijos programinių nuostatų ir vertybių neišmanymas. Nemažą įtaką turi ir tradicinės žiniasklaidos, ypač televizijos, komerciniai interesai, primetantys politikai šou verslo logiką. Šių procesų pasekmė – nuolat mažėjantis rinkėjų (ypač jaunimo) aktyvumas ir augantis politinis susvetimėjimas (Ramonaitė, 2007, p. 8).

Šiuo metu Lietuvoje yra beveik 2,7 mln. registruotų rinkėjų, bet ne visi jie dalyvauja rinkimuose, kadangi vieniems nepatogu nuvykti į rinkimų apylinkes, kiti yra išvažiuavę į užsienio šalis uždarbiauti.

Rinkimams organizuoti informacinės technologijos Lietuvoje vartojamos gana seniai ir plačiai: Vyriausioji rinkimų komisija turi elektrinius rinkėjų sąrašus, rinkėjai gali internetu gauti ir atsispausdinti rinkėjo pažymėjimą, rinkimų apygardos turi interneto ryšį, rinkimų rezultatai pateikiami nuolat atnaujinamoje Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto svetainėje. Tačiau iki šiol Lietuvos praktikoje taikomas tik popierinis balsavimas. Balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcija pas mus pradėta kurti 2006 m. Tų pačių metų gegužės mėn. ji pristatyta politikams, visuomenei, žurnalistams tarptautinėje konferencijoje. 2006 m. birželio 27 d. koncepcija patvirtinta Vyriausiosios rinkimų komisijos ir pristatyta Seimui. Seime ši koncepcija patvirtinta 2006 m. lapkričio 16 d. nutarimu (Ramonaitė, 2008, p. 13).

Mokslininkai siūlo neskubėti diegti balsavimo internetu ir atkreipti dėmesį į kitas demokratijos kokybei gerinti skirtas priemones (Krasauskas, 2008). Analizuojant informacinę visuomenę, daug dėmesio skiriama būtent kokybei, o ne kiekybei. Anot ekspertų, nei teoriniai svarstymai, nei empiriniai duomenys nepatvirtina dažnai akcentuojamo tariamo elektroninio balsavimo privalumo – rinkėjų aktyvumo didėjimo. Estijoje dėl elektroninio balsavimo įvedimo rinkėjų aktyvumas padidėjo tik 0,5%. Lietuvoje, Elektroninio balsavimo galimybių studijos duomenimis, rinkėjų aktyvumas balsuoti internetu padidėtų 2–2,5% (Krasauskas, 2008). Pasak politologės A. Ramonaitės, didžioji dalis piliečių nedalyvauja rinkimuose ne todėl, kad tingi arba jiems yra pernelyg nepatogu nuvykti į apylinkę, o todėl, kad neturi motyvacijos. Daugiausia rinkėjui reikia pastangų informacijai apie kandidatus surinkti ir įvertinti, sprendimui priimti. Sunkiausias rinkėjo „darbas“ šiais laikais yra pasirinkti. Todėl Lietuvoje kuriamas tinklapis, kuriam bus pritaikyta viena iš labiausiai ištobulintų Vakaruose rinkėjų-partijų nuostatų atitikimą matuojančių programų – smartvote įrankis, sukurtas Šveicarijos mokslininkų. Lietuvoje sukurti ir pritaikyti interneto svetainę *smartvote.lt* planuota 2008 m. Seimo rinkimams, 2009 m. Prezidento, ir 2009 m. Europos parlamento rinkimams (Ramonaitė, 2007, p. 8). Principas paprastas: politikai atsako į aktualų klausimą, o piliečiai, susiradę jį, išsirenka labiausiai jų pažiūras atitinkančius kandidatus. Tai palengvintų apsisprendimą prieš rinkimus bei suteiktų galimybę kontroliuoti, ar išrinktas atstovas laikosi savo viešai deklaruotos pozicijos.

Lietuvoje paskelbtas projektas MANO BAL-SAS LT, būtent, protingo balsavimo sistema internete. Žmonės kviečiami atlikti trumpą testą ir sužinoti, kurie politikai geriausiai atitinka jų pažiūras. Klausimyno pagrindą sudaro visuomenei svarbūs įvairių sričių klausimai – švietimo, sveikatos apsaugos, eko-

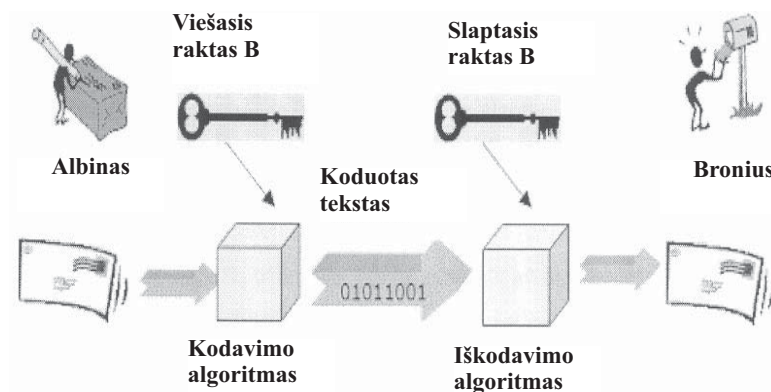

nomikos, užsienio politikos, kultūros. Žmonės, žinodami politikų poziciją jiems rūpimais klausimais, galės priimti racionalų sprendimą (Mano balsas LT, 2008).

Elektroninio balsavimo galimybių studijoje, kurią atliko A. Ramonaitė ir kiti mokslininkai, pateikta sprendimų galimybių apžvalga. Greito elektroninio balsavimo įvedimo trūkumų ir pavojų gerokai daugiau: galimos grėsmės Lietuvos politinės sistemos stabilumui ir valdžios legitimumui, jei kultū techninių problemų arba jei vidinės ar išorinės jėgos sukeltų nepasitikėjimą sistema; grėsmė Lietuvos įvaizdžiui, jei rinkimai nebūtų sėkmingi arba jei žinia apie internetinį balsavimo įvedimą nebūtų tinkamai pristatyta; būtinybė atsisakyti balsavimo privatumo principo bei galimi kiti neigiami padariniai demokratijos kokybei (Ramonaitė ir kt., 2007, p. 72).

Lietuvoje rinkimai vyksta numatyta sekma dienę, internetu savo valią rinkėjai galėtų pareikšti pirmadienį, antradienį ir trečiadienį. Pagal projektą rinkėjas internetu galėtų balsuoti kelis kartus. Tačiau skaičiuojamas būtų tik vėliausiai gautas jo balsas. Anot VRK pirmininko, internetu atiduoti balsai bus suskaičiuoti patys pirmieji, tai galima padaryti per

valandą. Balsuoti internetu galės visi, kurių asmenybę galima patvirtinti elektroniniu būdu, t. y. tie, kurie naudojami elektronine bankininkyste, kurie spės išsigyti naująsias asmens tapatybės korteles su elektroniniu parašu, turintieji elektroninį parašą ir pan. Pirmiausia rinkėjas turės įeiti į Vyriausiosios rinkimų komisijos serverį, susirasti save rinkėjų sąrašė, įvesti vardą, pavardę, asmens kodą, dokumento numerį ir atsisiųsti rinkėjo pažymėjimą. Tada dar papildomai bus paprašyta asmenybės patvirtinimo. Tai gali būti bankas, elektroninis parašas ar kita. Rinkėjui atsiunčiama speciali programa su balsavimo biuleteni. Pažymėjęs, už ką balsuoja, pilietis tuoj pat užšifruoja savo balsą taip, kad joks sisteminis administratorius nematytų, kaip jis balsavo. Tas vadinamasis vidinis vokas su pridėtais asmens duomenimis siunčiamas į VRK serverį. Šie balsai bus iššifruoti tik rinkimų dieną, prieš tai nuo „vidinio voko“ atskyrus asmens duomenis. Z. Vaigauskas ir R. Remeika (2007) teigė, kad balsavimo slaptumas ir saugumas būtų visiškai užtikrintas. Anot Z. Vaigausko, šifras vartojimas toks, kad reikėtų tūkstančių metų jam išaiškinti – tai vadinamoji asimetrinio rakto sistema (1 pav.).

1 pav. Asimetrinio, arba viešo rakto, kriptosistema

Šaltinis: Venčkauskas A., 2003, *Informacinė sauga: IV kriptografija*. Kaunas

Generuojami du raktai: vienas jų naudojamas informacijai užšifruoti, kitas – iššifruoti. Be to, tas pats tekstas užšifruotas skirtingu kompiuteriu, skirtingu momentu yra skirtingas. Rinkėjo balsas paslėptas bet kurioje beprasmio užšifruoto teksto vietoje. Jį iššifruoti galima, bet tai užtruktų gana ilgai. Pasak, Seimo Informacinės visuomenės plėtros komiteto pirmininko, remiantis šiandieninėmis technologijomis saugumas yra absoliutus. Suklastoti duomenų, prieiti prie jų ar pakeisti bus neįmanoma. Įstatymų projektuose numatyta, kad iššifravimo procedūroje būtina turi dalyvauti VRK atstovai. Lietuvoje diegiamoje elektroninio balsavimo sistemoje reikia numatyti galimybę ateityje naudoti 2 rinkėjo identifikavimo metodus (elektroninės bankininkystės ir asmens tapatybės kortelėmis). Mat, iš anksto ne-

numačius, jog rinkėjui identifikuoti bus vartojamos naujo pavyzdžio asmens tapatybės kortelės, ateityje tektų kurti naują Lietuvos Respublikos elektroninių balsavimų sistemą. 2008 m. sausio 17 d. Seimas nepritarė elektroninį balsavimą įteisinti turėjusioms įstatymų pataisoms, galimybės tautos atstovus bei valstybės vadovą rinkti internetu atsisakyta. Pagrindinė priešininkų motyvacija – saugumo stoka. Seimo nariai suabejojo Lietuvos pajėgumais apsaugoti nuo išilaužėlių, arba vadinamųjų „hakerių“, taip pat ragino neskubėti ir palaukti, kol Estijos internetinio balsavimo patirtį perims kitos Europos valstybės (Grubliauskas, 2008). Žinoma, Europos Sąjungos direktyvos, priimtos šiais klausimais, anksčiau ar vėliau įpareigos visas Europos šalis šitą balsavimo būdą įteisinti.

Išvados

1. Išanalizavus informacijos ir informacinės visuomenės teorijas skirtingais aspektais, galima teigti, kad autoriai diskutuoja remdamiesi savo patirtimi, pozicija, kad šis procesas tebevyksta, o globalūs pokyčiai daro įtaką sampratų kaitai. Atliekami piliečių nuomonės bei rinkos tyrimai. Mokslininkai ir praktikai, turėdami tyrimų rezultatus, daug lengviau gali aprašyti bei koreguoti galimus informacinės visuomenės plėtros scenarijus.
2. Klasikinėmis teorijomis ar šiuolaikinėmis technologijomis pagrįsti sprendimai savaime neišspręs viešojo valdymo problemų. Reikia pasirinkti tinkamą valdymo modelį, todėl privalu išspręsti kai kurias „klasikines“ valdymo dilemas. Tam būtini gilesni kultūros, požiūrio ir vertybių pokyčiai, kuriems reikia laiko, ir jie turi įvykti ne tik valdžioje, bet ir visuomenėje.
3. Modernizavus valstybės valdymą, sėkmingiau galima būtų vykdyti viešojo sektoriaus reformą, prisitaikant prie žinių visuomenės reikalavimų, gerinti visuomenės ir valdžios ryšio kokybę ir efektyvumą. Elektroninė valdžia gali ir turi tapti vienu iš valstybės strateginio valdymo įgyvendinimo efektyvių veiksmų ir prioritetų. Efektyvesnis valdymas, geresnė paslaugų kokybė už mažesnę kainą – tokia yra pamatinė elektroninių viešojo sektoriaus paslaugų ir elektroninės vyriausybės idėja.
4. Elektroninių rinkimų raida vyksta jau daugiau nei penkiasdešimt metų, įvairūs balsavimo būdai keičiasi priklausomai nuo naujų technologijų įtakos, tačiau galima teigti, kad kiekviena technologija pilietiškumo atžvilgiu yra tiek reikšminga, kiek padeda jį ugdyti. Informacinės technologijos teikia galimybių e-demokratijos plėtrai ir netgi grąžina prie tiesioginio demokratinio valdymo formos. Piliečiui pasidaro itin paprasta dalyvauti sprendimų priėmimo procese.
5. XX amžiaus 9 dešimtmčio viduryje atsiradęs visuotinis interneto tinklas tapo labai reikšmingas žmonėms – tai gali daryti didelę įtaką politiniams rinkimams. Pasaulyje buvo pradėta daug projektų, mokslinių darbų, testavimų, susijusių su elektroniniais rinkimais, kuriamos laboratorijos. Estija pirmoji išbandė elektroninio balsavimo būdą savivaldos ir parlamento rinkimuose, tačiau kitos šalys neskuba, pagrindinis motyvas – saugumo užtikrinimas.
6. Išnagrinėjus Lietuvos elektroninio balsavimo galimybes ir ypatumus, galima teigti, kad vien kalbų apie saugumą neužtenka. Atsiranda daug galimybių manipuluoti rinkėjų pasitikėjimu elektroniniu balsavimu.

Literatūra

1. Adamkus V., 2001, *Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas*. [Žiūrėta 2007-10-15]. Prieiga per internetą: <<http://adamkus.president.lt/pmp2001.phtml>>.
2. Agafanov K., 2007, *Elektroninių rinkimų įgyvendinimo galimybės: pasaulinė patirtis ir Lietuvos perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
3. Barcevičius E., 2006, Ar elektroninė valdžia pagerins viešąjį valdymą Lietuvoje? *Politologija*, Nr. 43. P. 85.
4. Braun N., 2006, *Swiss E-Voting Pilot Projects: Evaluation, Situation Analysis and How to Proceed*. Electronic Voting 2006. 2nd International Workshop Co-organized by Council of Europe, ESF TED, IFIP WG 8.5 and E-Voting. Austria: Bregenz. P. 27.
5. *CeBIT2008: artinasi nauja IT revoliucija*. [Žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.info.laukas.lt/index.php?s_id=2061&lang=lt>.
6. *CyberVote – a project partially funded by the European Commission*. [Žiūrėta 2008-01-06]. Reports. Prieiga per internetą: <<http://www.eucybervote.org/reports.html>>.
7. Domarkas V., Lukoševičienė V., 2006, Elektroninė valdžia informacijos teikimo visuomenei aspektu. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 16. P. 73–86.
8. *Elections in Brazil*. [Žiūrėta 2008-03-30] Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Brazil>.
9. *E-valdžia – įrankis tarnaujantis žmogui*, 2006. [Žiūrėta 2008-03-06]. Vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: <<http://www.vrm.lt/index.php?backPID=4&id=633>>.
10. Filho B., 2000, *Computerization of voting in Brazil*. [Žiūrėta 2008-03-30] Prieiga per internetą: <<http://no-leakybuckets.org/brasil-history.html>>.
11. Grubliauskas V., 2008, *Internetinio balsavimo galimybė palaidota ilgam*. [Žiūrėta 2008-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12006622191198847093>>.
12. Heindl P., 2004, *E-Voting in Austria Legal requirements and First Steps*. Electronic Voting in Europe – Technology, Law, Politics and Society, Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG. Austria: Bregenz. P. 169.
13. Kanapka T.(2006) Devynis kartus pamatuok. *Valsybės tarnybos aktualijos*. Nr. 6. P. 30–31.
14. Kiškis M., Kraujelytė A., 2005, Elektroninės valdžios instrumentalizmo ir jo alternatyvų teisinė-politinė analizė. *Teisė*. Nr. 55.
15. Krasauskas I., 2008, *E.balsavimas: daugiau balsų, bet ne pilietiškumo*. [Žiūrėta 2008-04-15] Prieiga per internetą <<http://www.delfi.lt/archive/print.php?id=15617076>>.
16. Kumpikevičiūtė I., 2007, *Balsavimo internetu klystkeliai*. [Žiūrėta 2008-03-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.atgimimas.lt/articles.php?id=1175165430>>.
17. *Lietuvos Respublikos savivaldybių rinkimai 2007*. [Žiūrėta 2008-04-15]. Vyriausioji Rinkimų Komisija. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/2007_savi>.

- valdybiu_tarybu_rinkimai/rinkimu_diena/rinkeju_aktvumas.html>.
18. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, Nr. VIII-1870. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-635. (Aktuali redakcija 2005-11-17).
  19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Strateginio planavimo komiteto posėdžio protokolo Nr. 24 išrašas „Dėl asmens identifikavimo elektroninėje erdvėje ir elektroninio parašo sistemos sukūrimo“. 2007-10-12.
  20. Madise Ü., 2006, *E-voting in Estonia 2005. The first practice of country-wide binding Internet voting in the world*. Electronic Voting 2006, 2nd International Workshop Co-organized by Council of Europe, ESF TED, IFIP WG 8.5 and E-Voting. Austria: Bregenz.
  21. *Mano balsas LT*. [Žiūrėta 2008-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://test.manobalsas.lt/apie/php>>.
  22. *OSCE Office of Democratic Institutions and Political Rights*. Republic of Estonia. Parliamentary Elections, 4 March 2007. Elections Assessment Mission Report. P. 20.
  23. *Penkiasdešimt penktasis (376) Seimo posėdis. (2008)*. [Žiūrėta 2008-04-17]. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313104>.
  24. Petrauskas R., 2001, *Informacinių technologijų taisyklės viešajame administravime*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
  25. Ramonaitė A., 2007, *Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
  26. Ramonaitė A. ir kt., 2008, *Elektroninio balsavimo galimybių studija*. Vilnius: E-demokratijos tyrimų studija.
  27. Rupp Ch., 2004, *E-Democracy in E-Austria*. Electronic Voting in Europe –Technology, Law, Politics and Society, Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG. Austria: Bregenz. 4 P. 29.
  28. Savicka A., 2007, Postmodernios visuomenės bruožai: interneto galia. *Kultūros barai*. Nr. 12.
  29. Skėrytė J., 2007, *Balsavimas internetu: iki Seimo rinkimų spėti dar įmanoma*. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/162438>>.
  30. Vaigauskas Z., 2007, Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko 2006 metų ataskaita Lietuvos Respublikos Seimui. [Žiūrėta 2008-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/ZYFBMWFN.DOC>>.
  31. Venčkauskas A., 2003, *Informacinė sauga: IV kriptografija*. Kaunas: KTU kompiuterių katedra. [Žiūrėta 2008-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifko.ktu.lt/~algvenck/InfSauga/>>.

PECULIARITIES AND IMPLEMENTATION OPPORTUNITIES OF ELECTRONIC VOTING IN LITHUANIA

Zita Urbelienė, Vita Juknevičienė

Summary

This research paper deals with problems of public administration human resources selection and management. It analyses researches into public administration human resources management and public servants selection conducted by various Lithuanian and foreign authors. The paper presents a new model for the development of Lithuanian public servants selection system, based on the code system and the new procedures' analysis. This paper expresses idea that it is necessary to increase the transparency of procedures of public servants selection and it is expedient to use the experience of developed foreign countries for developing the selection system.

Keywords: human resources management, public servants selection system.

ELEKTRONINIO BALSAVIMO YPATUMAI IR ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Zita Urbelienė, Vita Juknevičienė

Anotacija

Straipsnyje išryškinta elektroninio balsavimo specifika ir jo modelių pritaikymo konkrečiose užsienio valstybėse problemos. Pateikiamos įvairių Lietuvos ir užsienio autorių idėjos elektroninio balsavimo ir viešojo administravimo srities sąsajų aspektu. Straipsnyje aprašomi užsienio valstybių elektroninio balsavimo modeliai, paremti jų įvedimu, procedūrų analize ir problemų išskyrimu. Atskleidžiama idėja, kad, siekiant sėkmingo elektroninio balsavimo modelio sukūrimo ir įdiegimo Lietuvos valstybėje, tikslinga ir netgi būtina pasinaudoti užsienio valstybių pažangia patirtimi.

Prasminiai žodžiai: žmogiškųjų išteklių valdymas, valstybės tarnautojų atrankos sistema.

Įteikta 2009-04-27